

Yrityksiin kohdistuvan ja niitä hyödyntävän rikollisuuden tilannekatsaus

nro 17

12.5.2015

Tuoteväärennökset

**Yritysturvallisuuden
kansallinen
yhteistyöryhmä**

Yrityksiin kohdistuvan ja niitä hyödyntävän rikollisuuden tilannekatsaus

Sisältö

Johdanto	2
Tiivistelmä	3
Tuoteväärennökset	4
Tuoteväärennökset ilmiönä	4
Tekojen luonne	9
Tuoteväärennösten vaikutukset yrityksiin	13

Johdanto

Tämä on järjestyksessään 17. yrityksiin kohdistuvan ja yrityksiä hyödyntävän rikollisuuden tilannekatsaus. Tilannekatsauksen julkaisee sisäasiainministeriön asettama poikkihallinnollinen yritysturvallisuuden kansallinen yhteistyöryhmä, jossa on edustettuna aiheen kannalta keskeiset viranomaiset, elinkeinoelämä sekä ammattijärjestöt. Tilannekatsauksen valmistelusta on vastannut Keskusrikospoliisi yhteistyössä useista eri toimijoista koostuvan asiantuntijaverkoston kanssa.

Tilannekatsausta on julkaistu vuodesta 2006 kahdesti vuodessa siten, että syksyllä on ilmestynyt yleinen, yrityksiin kohdistuvan rikollisuuden tilannekatsaus. Keväällä on ilmestynyt teematilannekatsaus, jossa on tarkemmin syvennytty yhteen rikollisuusilmiöön.

Kansallinen yhteistyöryhmä päätti kokouksessaan elokuussa 2013 tilannekatsauksen uudistamisesta. Päätöksen mukaisesti syksyllä ilmestytävä tilannekatsaus sisältää jatkossa enintään neljä yrityksiin kohdistuvan rikollisuuden kannalta keskeistä teemaa. Valituista teemoista kuvataan suppeasti ilmiö ja sen laajuus, tekojen luonne sekä tekojen vaikutukset yrityksiin. Tavoitteena uudessa rakenteessa on, että eri rikosilmiöt ovat keskenään vertailukelpoisia. Lisäksi kunkin ilmiön kehittymistä ajallisesti on mahdollista seurata. Syksyn tilannekatsaus perustuu olemassa oleviin tietoihin.

Keväällä julkaistava tilannekatsaus on teematilannekatsaus. Teemaksi valitaan yksi edeltävän syksyn tilannekatsauksessa käsitellyistä teemoista. Teematilannekatsauksessa tuotetaan valitusta aiheesta syventävää tietoa, jota kerätään muun muassa kyseisen tilannekatsauksen valmistelua varten kokoon kutsuttavalta asiantuntijaverkostolta. Tällä järjestelyllä kyetään tuottamaan tarkempaa tietoa esimerkiksi sellaisista ilmiöistä, joissa suuri osa rikoksista on poliisin tietoon tulematonta piilorikollisuutta.

Tiivistelmä

Tuoteväärentäminen on rajat ylittävää organisoitumista ja monen tekijän yhteistyötä vaativaa rikollisuutta. Tutkimusten mukaan vetovoimaiseksi sen tekevät muun muassa suuret odotettavissa olevat tuotot, mahdollisen kiinnijäämisen seurauksena vähäisiksi koetut rangaistukset, tuotantokapasiteetin ja teknologian kehittyminen, merkkitarvikkeiden kysyntä sekä teollis- ja tekijänoikeusrikosten rangaistavuuden huomattavat erot eri maissa. Väärennettyjen tuotteiden salakuljetus EU:n alueelle vaikuttaa talouteen myös aiheuttamalla suuria tullimaksuja ja verotappioita. Ylivoimaisesti yleisin EU:ssa tavattujen väärennettyjen tuotteiden alkuperämaa on Kiina, josta tuodaan yli 70 prosenttia EU-alueella esiintyvistä tuoteväärennöksistä.

Ilmiön vahvan piilorikollisuuden luonteen vuoksi arviot väärennösmarkkinoiden maailmanlaajuisesta koosta vaihtelevat huomattavasti. Maailman tullijärjestön mukaan väärennökset kattavat kymmenesosan maailmankaupasta. Tuoreen seitsemän EU-maan yhteisen tutkimuksen mukaan EU:n alueella järjestäytynyt rikollisuus liikuttelee rahaa vuosittain noin 110 miljardin euron arvosta. Tämä on noin 1 % EU:n bruttokansantuotteesta. Tutkimuksen mukaan tästä summasta rahaa saadaan eniten eli lähes 43 miljardia euroa väärennetyillä tuotteilla.

Rikosyhödyn ja -vahingon määristä Suomessa ei ole luotettavaa tietoa. Suomessa tulee viranomaisten tietoon varsin vähän immateriaalirikoksia. Tullin pysäyttämien tuoteväärennösten määrät ja arvot ovat olleet voimakkaassa laskussa jo usean vuoden ajan.

Syitä Tullin pysäytysten määrien vähenemiseen on monia. Internetin ja verkkokaupan erittäin voimakas kasvu on merkittävästi heikentänyt lainvalvontaviranomaisten tuoteväärennösriskollisuuteen kohdistaman torjunnan vaikuttavuutta. Ennen verkkokaupan yleistymistä viranomaisten oli rikosanalyysin pohjalta helpompaa seurata ja ottaa haltuun suuria lähetyksiä, joiden epäiltiin sisältävän väärennettyä tavaraa. EU:n laajuisesti on todettu, että tuoteväärennöksiä myydään tätä nykyä suurimittaisesti verkkokaupassa ja lähetetään asiakkaille pääsääntöisesti pieninä paketteina posti- ja pikarahtiliikenteessä.

Tuoteväärentäjät panostavat yhä enemmän väärennösten ulkoasuun ja laatuun, jotta kuluttajien tai tuoteväärennöksiä pysäyttävien tulliviranomaisten olisi mahdollisimman vaikea erottaa aitoa tuotetta ja piraattia toisistaan. Verkkokaupassa monien tuoteväärennösten hinta on enää niukasti alkuperäistä halvempi. Asiakas ei osaa epäillä ostamaansa tuotetta eikä välttämättä tunnista ostamaansa väärennykseksi koskaan. Laadukkaiden tuoteväärennösten valmistamisessa kolmiulotteisen eli 3D-tulostamisen yleistyminen tulee tuottamaan viranomaisille erittäin hankalasti hallittavissa olevia ongelmia tuoteväärennösten pysäyttämiseksi.

Yrityksille aiheutuu merkittäviä taloudellisia menetyksiä tuoteväärennöksistä. Väärennetyt tuotteet vievät laillisilta tuottajilta ja jälleenmyyjiltä osan myyntituotoista, jolloin tavarantoimittajien, kuljetusliikkeiden ja tuotannon muiden tukipalvelujen tarve vähenee. Tuoteväärennöstapauksissa uhkana ei ole vain tuotteeseen liittyvien oikeuksien rikkominen vaan myös kuluttajan hengelle, terveydelle ja turvallisuudelle aiheutuvat vaarat.

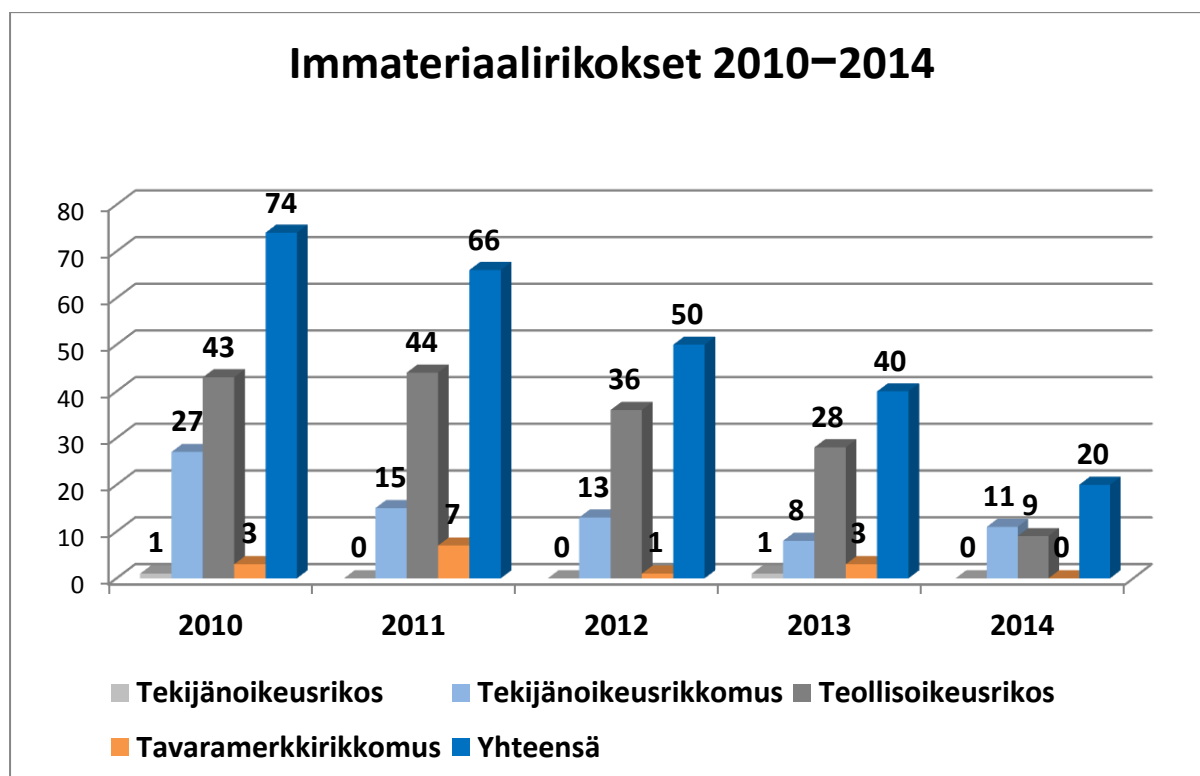
Kiinan voimakkaasti lisääntyvä tuoteväärennösriskollisuus on kasvava uhka myös suomalaisten yritysten laatutuotteille. Erityinen haaste koituu Internetistä, jossa tuoteväärennöksiä suurimittaisesti kaupataan anonyymisti. Suomalaisten yritysten tulisi valvoa nykyistä huomattavasti tarkemmin Internetissä tapahtuvaa verkkokauppaa. Erityisesti Kaukoidässä toimii monia suuria ja tunnettuja verkkokauppasivustoja, joiden tuotevalikoimista löytyy lähes aina laaja valikoima suomalaisten yritysten tuotteiden väärennöksiä.

Suurten yritysten riskienhallintatoimet mukaan lukien teollis- ja tekijänoikeuksien suojasta huolehtiminen on keskimäärin kehittyneempää kuin pienissä ja keskisuurissa yrityksissä. Tästä syystä erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten tiedonsaantiin riskienhallinnan kehittämiseksi on syytä panostaa.

Tuoteväärennökset

Tuoteväärennökset ilmiönä

Suomessa tulee viranomaisten tietoon varsin vähän immateriaalirikoksia ja niiden määrä on ollut voimakkaassa laskussa jo usean vuoden ajan. Vuoden 2014 aikana teollisoikeusrikoksia, tavaramerkkirikkomuksia sekä tekijänoikeusrikoksia ja -rikkomuksia tuli Tullin tietoon vain 20 (vuonna 2013: 40; 2012: 50 ja 2011: 66). Hieman yli puolet niistä oli tekijänoikeusrikkomuksia (11) ja loput yhdeksän teollisoikeusrikoksia. Vuoden 2014 kokonaismäärä oli puolet edellisvuoteen verrattuna ja pienin viiden vuoden ajalta.

Tekijänoikeusrikkomusten osalta lähes kaikki tapauksista tulee ilmi Venäjältä Suomeen suuntautuvassa liikenteessä – Venäjältä tuodaan Suomeen väärennettyjä CD- tai DVD -levyjä. Teollisoikeusrikosten osalta väärennetyt tavarat paljastuvat usein joko matkustaja- tai postiliikenteessä.

Vuonna 2014 Suomessa väärennettyjä tuotteita viranomaiset ottivat haltuun vain hieman yli 90 000 kappaletta, yli 100 000 vähemmän kuin vuonna 2013. Vuonna 2012 viranomaiset ottivat haltuun väärennettyjä tuotteita lähes 280 000 ja vuonna 2011 lähes 550 000 kappaletta.

Tilanne väärennettyjen tuotteiden pysäytyksien määrässä on ollut voimakkaasti laskeva niin Suomessa kuin muissakin EU maissa. Noin 48 %:a kaikista vuoden 2014 pysäytyksistä tehtiin posti- tai pikarahtiliikenteestä, jossa lähetyskoot ovat pieniä. Muun lentorahdin osuus oli 27 %:a pysäytyksistä. Suuria maantie- tai merirahtiliikenteen toimenpiteisiin johtaneita pysäytyksiä ei ole ollut.

Vuonna 2014 Tullin haltuun ottaman tavaran arvo oli pienin viiteen vuoteen: noin kaksi miljoonaa euroa, mikä oli vain noin 40 prosenttia vuoden 2013 luvusta.

Tullin tuotevä- rennosten pysäy- tykset	2014	2013	2012	2011
Määrät / kpl	90 336	193 636	279 603	549 832
Arvo €	2 048 436	5 292 792	6 426 146	32 886 280

Tullin tilastoissa eivät ole mukana mahdolliset lääke- tai savukeväärennökset, koska niiden haltuunotot eivät tapahdu EU:n tuoteväärennösasetuksen kautta. Väärennetyt lääkkeet poimitaan pois tavaravirroista lääkelain perusteella ja savukeväärennökset käsitellään törkeänä veropetoksena tai veropetoksena.

Käytännössä lähes kaikkia tuoteryhmiä väärennetään. EU:ssa eniten tulliviranomaiset ovat takavarikoineet savukkeita ja muita tupakkatuotteita, toimistotarvikkeita, merkkituotteiden logoja, vaatteita, leluja ja lääkkeitä. Vuonna 2013 (vuoden 2014 tilastotiedot julkistetaan kesä-heinäkuussa 2015) EU-maiden tulliviranomaiset ottivat haltuun noin 36 miljoonaa (vuonna 2012: noin 40 miljoonaa ja vuonna 2011: lähes 115 miljoonaa) tuotetta, joiden epäiltiin loukkaavan teollis- ja tekijänoikeuksia. EU:ssa haltuun otettujen tuotteiden kokonaismäärä oli vuonna 2013 huomattavasti pienempi kuin aiempina vuosina, niiden arvo oli noin 768 miljoonaa euroa (vuonna 2012: noin 897 miljoonaa euroa ja vuonna 2011: lähes 1,3 miljardia euroa).

Syitä pysäytysten määrien huomattavaan vähenemiseen on monia. EU:n laajuisesti on todettu, että tuoteväärennöksiä myydään tätä nykyä suurimittaisesti verkkokaupassa ja lähetetään asiakkaille pääsääntöisesti posti- ja pikarahtiliikenteessä. Tilanne on sama kaikissa jäsenvaltioissa. Suomessa tilannetta hankaloittaa kansallinen lainsäädäntö, muun muassa tavaramerkkilaki, patenttilaki ja mallioikeuslaki lähtevät siitä, että vain elinkeinotoiminnassa tapahtuviin loukkauksiin voidaan puuttua.

Tullin pysäyttämien tuoteväärennosten määrän voimakkaaseen pienentymiseen on vaikuttanut erityisen paljon laintulkinnan muutokset. Ennen vuotta 2012 Tullissa pysäytettiin lähtökohtaisesti kaikki havaitut tuoteväärennökset riippumatta siitä, minkä maan markkinoille tuotteet ovat olleet matkalla. Tuolloin tuoteväärennökset tuotiin Suomeen ja muihin EU-maihin paljolti merirahdina ja konttitavarana, jolloin yksittäisten pysäytysten sisältämät tuoteväärennosten määrät saattoivat olla hyvin suuria. EU-tuomioistuin antoi vuoden 2011 lopussa päätöksen transitoliikenteessä olevien IPR -tuotteiden pysäyttämistä. Päätöksessä linjataan, että mikäli tuotteita kuljetetaan puhtaasti transitona kolmansista maista EU:n läpi edelleen kolmansiin maihin ja mikäli ei ole olemassa epäilyksiä siitä, että kyseistä tavaraa yritetään kierrättää takaisin EU:n markkinoille, ei tavaraa saa pysäyttää.

EU-tuomioistuimen antaman ratkaisun johdosta nykyisin Tulli pysäyttää vain sellaiset lähetykset, joiden se epäilee päätyvän Suomeen tai muualle EU:n alueelle. Jos tuoteväärennökset ovat matkalla EU:n ulkopuolelle esimerkiksi Kiinasta Suomen kautta Venäjälle ja lähetysten asiakirjoissa ja osapuolien tiedoissa ei ilmene epäselvyyksiä, tuoteväärennös-lähetys saa jatkaa matkaansa koskemattomana Suomesta eteenpäin.

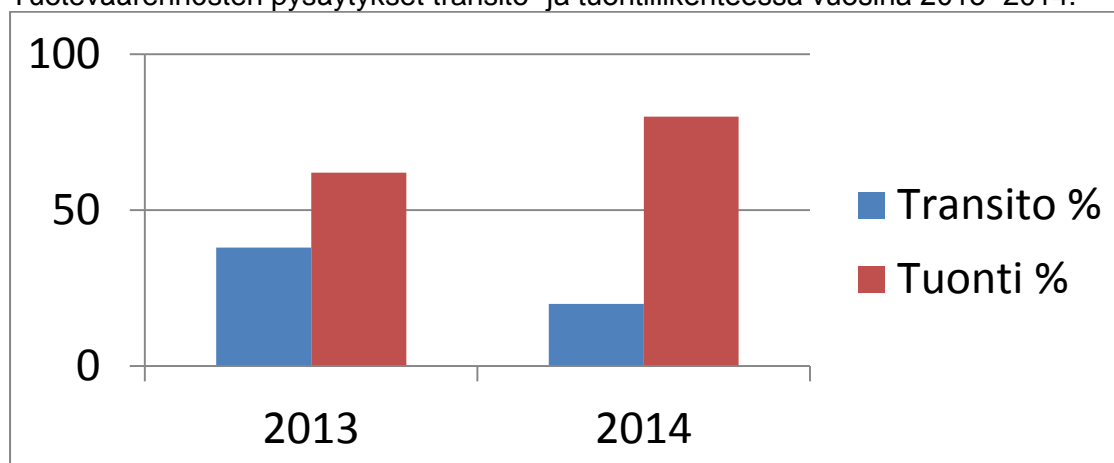
Tullin pysäytyksistä aiempina vuosina suurin osa, noin 80 %:a tapahtui transitoliikenteessä. Muutaman viime vuoden aikana tilanne on muuttunut ja pysäytykset tapahtuvat nyt pääasiassa tuonnissa.

Tullin takavarikoimien tuoteväärennosten määrän vähenemiseen on vaikuttanut myös se, että Suomen kautta kuljetetaan Venäjälle maantietransitona aikaisempaa huomattavasti vä-

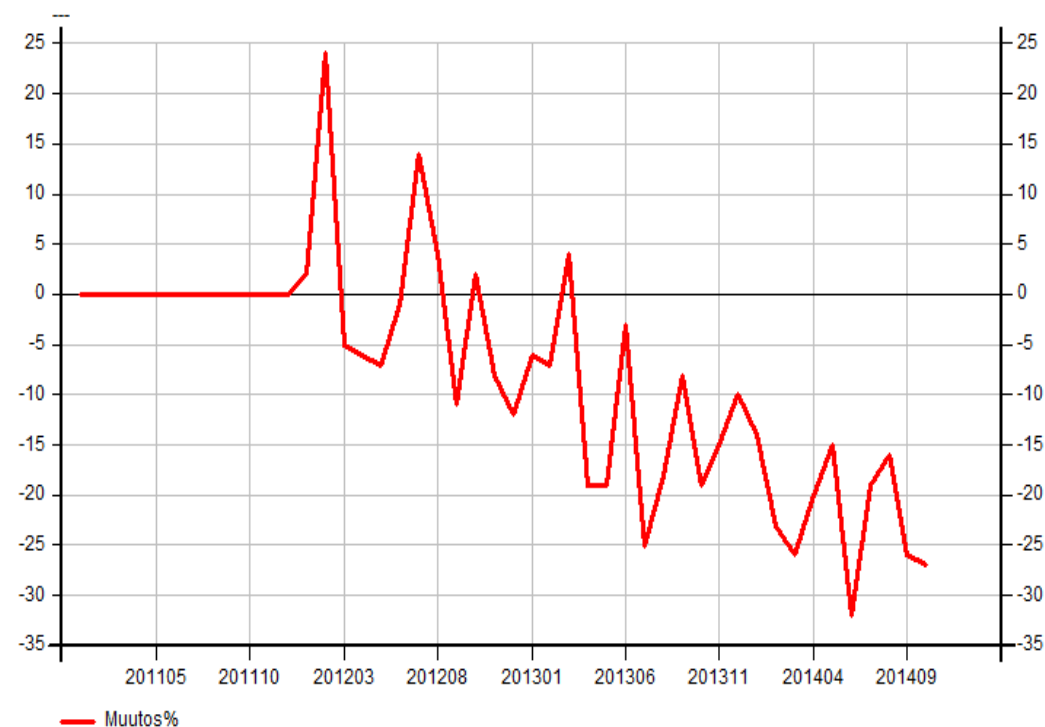
hemmän tavaramääriä. Venäjä on rakentanut Suomenlahden itäosiin uusia suuria satamia, jonne yhä suuremmassa määrin kuljetetaan Venäjälle merirahtina tuotavat tavarat.

Tullin transitokuljetustilaston mukaan vuonna 2014 Suomesta vietiin kauttakulkuna Venäjälle vain noin 1,3 miljoonaa tonnia transitotavaraa. Transiton tonnimäärä laski peräti 21 prosenttia edellisvuoteen verrattuna. Transitotilastoon sisältyy tiedot maantiekuljetuksista, jotka vietään transitotavarana Suomen läpi itärajan yli tärkeimpien rajanylityspaikkojen kautta. Itään suuntautuva maantietransitotilasto sisältää transitotavaroiden kuljetusmäärät ja arvioidut arvot. Transitot eli kauttakuljetustavarat tulevat Suomen tullirajalle, josta ne passitetaan maanteitse Venäjälle niitä Suomen tullialueella tullaamatta.

Tuoteväärennösten pysäytykset transitot- ja tuontiliikenteessä vuosina 2013–2014:

Suomesta Venäjälle suuntautuva maanteitse kulkeva transitoliikenne vuosina 2010–2014:

ULJAS - Tulli / Tietoja lainattaessa lähteenä on mainittava Tulli.

Väärennettyjen tuotteiden maailmanlaajuisesta taloudellisesta vuosivolyymistä vallitsee hyvin erilaisia arvioita. Maailman tullijärjestön mukaan väärennökset kattavat vuosittain arviolta kymmenesosan maailmankaupasta.

Huhtikuussa 2015 valmistuneen seitsemän EU-maan (Suomen, Ranskan, Irlannin, Italian, Alankomaiden, Espanjan ja Ison-Britannian) yhteisen tutkimuksen¹ mukaan järjestäytyneet rikollisuus liikuttelee vuosittain rahaa noin 110 miljardin euron arvosta Euroopan unionin alueella. Määrä on noin 1 % EU:n bruttokansantuotteesta. Tämän EU-komission rahoittaman tutkimuksen mukaan rahaa saadaan eniten väärennetyillä tuotteilla (42,7 miljardia euroa), toiseksi eniten pelkästään ketjupetosrikollisuudella erilaisia veroja kiertämällä (29,3 miljardia euroa) ja kolmanneksi eniten laittomasta huumausainekaupasta (27,7 miljardia euroa).

Markkinoiden koosta Suomessa ei ole tarkkaa ja luotettavaa tietoa. Tuoteväärennösrikollisuuden kokonaismäärästä ja taloudellisista vaikutuksista ei ole saatavilla luotettavaa ja ajantasaista täsmällistä tietoa, minkä vuoksi alan kokonaisrikoshyödyistä ja -vahingosta ei voida tehdä luotettavia arvioita.

Tuoteväärennösrikollisuudessa piilorikollisuuden osuus on merkittävä. Suomessa vain pieni osa tuoteväärennösrikollisuudesta tulee viranomaisten tietoon. Viranomaisten resurssit tuoteväärennösrikosten havaitsemiseen ovat hyvin rajalliset. Lainvalvontaviranomaisista vain Tullilla on asiantuntemusta tuoteväärennosten havaitsemiseen tuonnin ja kauttakulun yhteydessä tehtävässä fyysisessä tavarantarkastuksessa.

Tätä nykyä tuoteväärennosten havaitseminen on usein hyvin vaikeata, koska väärennettyjen tavaroiden laatu on nykyään korkeampi kuin aikaisemmin ja tuoteväärennosten kauppa käydään suurimmaksi osaksi verkossa, jossa tuotteiden tarkempi tutkiminen on käytännössä mahdotonta. Piilorikollisuutta edesauttaa myös se, että tieto kaupan olevista tuoteväärennöksistä ei usein saavuta oikeudenhaltijaa, sillä havainnon tekee tyypillisesti kuluttaja eikä kuluttajille ole luotu sellaista kanavaa, jota kautta ilmoittaa havainnoista siten, että tieto varmasti tulisi oikeudenhaltijalle.

Piilorikollisuuden osuutta vahvistaa myös tuoteväärennosten aiheuttamien rikosvahinkojen aliarvioiminen. Tuoteväärennöksiin perehtyneet asiantuntijat ovat arvioineet, että Suomessa on havaittavissa selkeää välinpitämättömyyttä tuoteväärennönhavaintojen ilmoittamisessa. Tuoteväärentäminen koetaan usein merkityksettömänä, uhrittomana rikoksena.

Vaikka tuoteväärennösrikollisuuden kokonaisrikoshyödyistä ja -vahingosta ei voida tehdä luotettavia arvioita, rikoshyöty voi tuoteväärennösasioissa olla merkittävä, varsinkin väärennetyissä arvoauton varaosissa, lääkkeissä, kosmetiikassa ja moninaisissa luksustuotteissa. Usein väärentämisen kohteena ovat tuotteet, joissa tuotteen niin kutsuttu brändiarvo eli tavaramerkin ympärille vakiintunut positiivinen mainearvo on merkittävä osa tuotteen jälleenmyyntiarvoa. Tuoteväärennosten jälleenmyyjien ei tarvitse siirtää brändiarvoa tuotteen myyntihintaan ja siten jälleenmyyjän taloudellinen voitto voi olla merkittävästi suurempi kuin normaalissa laillisessa kaupankäynnissä.

Suomessa kuten muissakin EU-maissa Tulli on keskeinen tuoteväärennöksiin ulkomaankaupassa puuttuva viranomaisorganisaatio. Tullin suorittamat valvontatoimenpiteet perustuvat tuoteväärennösasetuksen mukaisesti oikeudenhaltijoiden jättämiin toimintahakemuksiin. Oikeudenhaltija voi osoittaa toimintahakemuksen joko yhteen jäsenvaltioon tai useampiin. Hakemus on voimassa pääsääntöisesti vuoden kerrallaan. Tulli voi tarvittaessa pysäyttää erän myös ex officio, mutta valvonnan painopiste on toimintahakemuksellisissa oikeuksissa.

¹ From illegal markets to legitimate businesses: the portfolio of organised crime in Europe. Final Report of Project OCP—Organised Crime Portfolio (2015). Englanninkieliseen tutkimusraporttiin voi tutustua verkossa: <http://www.ocportfolio.eu>

Tullin teollis- ja tekijänoikeuksien valvonta perustuu EU:n tuoteväärännösasetukseen ja sen määrittelemiin menettelyihin. Ensimmäinen tuoteväärännösasetus annettiin jo vuonna 1986. Tämän asetuksen on katsottu olleen edelläkävijä omalla alallaan. Tämän jälkeen asetusta on laajennettu tai muutettu neljä kertaa, joista viimeisin asetus, Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus n:o 608/2013 teollis- ja tekijänoikeuksien tullivalvonnasta astui voimaan 1.1.2014. Tämän asetuksen yksi suurimmista muutoksista aiempaan verrattuna oli yksinkertaistetun hävitysmenettelyn harmonisointi kaikkien jäsenmaiden kanssa.

Yksinkertaistetussa hävitysmenettelyssä tulliviranomaiset ilmoittavat epäilemästään teollis- tai tekijänoikeuksien loukkauksesta sekä oikeudenhaltijalle että tavaranhaltijalle. Oikeudenhaltijan on vahvistettava asetuksen määrittelemässä määräajassa tulliviranomaisille mahdollinen loukkaus ja annettava tuotteille hävityslupa. Samanaikaisesti tavaranhaltijalle on annettu mahdollisuus kirjallisesti, annetuissa määräajassa, antaa vastineensa yksinkertaistetun hävitysmenettelyn aloittamiseen. Mikäli oikeudenhaltija vahvistaa loukkauksen ja antaa hävitysluvan ja tavaranhaltija suostuu hävitykseen, tai tavaranhaltijan reagointi voidaan lukea hiljaiseksi hyväksynnäksi, voidaan tavaraerä hävittää tulliviranomaisten valvonnassa.

Suurimmat laittomien tuotteiden markkinat Euroopassa ovat Saksassa, Italiassa, Hollannissa, Isossa-Britanniassa ja Espanjassa. Tuoteväärennyksen kohteena eivät ole enää vain yleisyydestä johtuen, vaan myös suurina määrinä vähittäiskaupassa myytävä tavara. EU-alueella on viime vuosina esiintynyt eniten väärennettyjä vaatteita, kenkiä ja elektroniisia laitteita. Tuottoisimmissa väärennöstapauksissa on takavarikoitu tupakkatuotteita, kenkiä ja laukkuja. Tuoteväärännösten joukossa on myös yhä enemmän lääkkeitä, elektroniikkaa, leikkikaluja, kosmetiikkaa, kodinkoneita, työkoneita, autojen varaosia sekä elintarvikkeita ja juomia - muun muassa lastenruokia. Uusina tuoteväärännöksinä on havaittu myös vaarallisia kasvin-suojeluaineita ja muita vastaavia tuholaismyrkkäjä.

Suomessa Tulli pysäytti vuonna 2014 erityisen paljon väärennettyjä älypuhelimia ja niiden oheislaitteita. Yksittäisenä esimerkkitapauksena Hongkongista saapui vuoden 2014 loppupuolella lentorahtina Suomeen yli 1,3 miljoonan euron arvoinen 2 500 piraattialypuhelimien erä. Tullin tutkimusten mukaan älypuhelimet oli tarkoitettu EU:n markkinoille. Älypuhelimien lisäksi Tullin pysäyttämät tuote-erät sisälsivät muun muassa partakoneen teriä, sähköhammasharjojen irtopäitä, laakereita, lasten leluja ja viihde-elektroniikkaa. Tuoteväärännösten kirjo laajenee Suomessakin vuosi vuodelta. Vuonna 2013 pysäytetyt erät sisälsivät paljon väärennettyjä auton varaosia. Kemikaali- ja kosmetiikkatuotteiden väärennöksiä on Suomessa tullut ilmi vain vähän, mutta oletettavaa on, että tälläkin sektorilla väärennöksiä on markkinoilla.

Kemikaaleista ammattimaisessa alkutuotannossa suurimittaisesti käytettävät ja hankintahinnoiltaan kalliit kasvin-suojeluaineet ovat osoittautuneet väärentäjille rikoshyödyn kannalta erittäin kannattavaksi tuoteryhmäksi, koska niiden markkina-arvo on suuri verrattuna välittömiin valmistuskustannuksiin. Alkuperäisen kasvin-suojeluaineiden hintaan sisältyvät useiden vuosien tutkimus-, tuotekehittely-, hyväksyntä- ja hyväksynnän ylläpitokulut sekä jatkuvaan laadunvalvontaan liittyvät kulut, joita väärentäjien ei tarvitse kustantaa. Laittomia kasvin-suojeluaineita ovat sekä tarkoituksella valmistetut väärennökset, että muutoin sellaiset lainvastaiset tuotteet, joissa esimerkiksi tehoaineella tai valmisteella ei ole hyväksyntää EU:n alueella. Euroopan unionin komission selvityksen mukaan 8-10 prosenttia EU:ssa myytävistä kasvin-suojeluaineista on laittomia väärennöksiä. Tähän mennessä Suomessa väärennettyjä kasvin-suojeluaineita on tullut ilmi vain vähän.

Syyskuussa 2013 Tulli pysäytti 200 kilon erän tiametoksaami-valmistetta, joka oli matkalla Lappeenrantaan Suomessa toimivalle vastaanottajalle. Asiakirjojen

mukaan aine oli lähtöisin Kiinasta. Tehoaineen lisäksi muuta tietoa aineen ominaisuuksista tai käyttötarkoituksesta ei asiakirjoissa ollut. Aine vaikutti kopiolta tuhohyönteisten torjuntaan tarkoitettulta Syngentan Actara -valmisteesta, jota ei ole rekisteröity Suomessa. Aine oli pakattu pahvitynnyreihin, joihin oli merkitty ainoastaan tehoainetiedot. Valmisteesta tehtiin analyysi, joka osoitti sen sisältävän paitsi tehoaineen ilmeistä kopiota myös kahta toksikologisesti epäilyttävää epäpuhtautta sekä pienen määrän yhtä aivan muuta tehoainetta. Aine tuhottiin Tullin valvonnassa ja vastaanottajan kustannuksella.

Elintarvikkeiden väärentämisellä ymmärretään myös petoksen tunnusmerkit täyttävä elintarvikkeen myynti muuna kuin se todellisuudessa on silloinkin, kun tuotetta sinänsä ei ole muokattu miksiäkään muuksi. Euroopan Unionissa elintarvikeketjun rikollisuuden muodosta, joka kattaa sekä petokset että väärennökset, käytetään vain yhtä nimitystä eli ”food fraud”. EU:n ja jäsenvaltioiden taholla koetaan kuitenkin epäkohdaksi se, että termille ”food fraud” ei ole vielä saatu sovittua yhteisesti hyväksyttyä määritelmää.

Suomessa elintarvikkeita valvovat Elintarviketurvallisuusvirasto Evira, aluehallintovirastot sekä kuntien elintarvikevalvontaviranomaiset. Muina valvontaviranomaisina toimivat Tulli, rajaeläinlääkärit, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset, sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto sekä puolustusvoimat. Suomessa, kuten muissakin EU-maissa, Tulli on keskeinen elintarvikeväärennöksiin ulkomaankaupassa puuttuva viranomaisen lukuun ottamatta eläimistä peräisin olevia elintarvikkeita, jotka kuuluvat eläinlääkinnällisen rajatarkastuksen piiriin. Viimeaikaiset EU-tason elintarvikekriisit ovat osoittaneet, että eläinperäisten elintarvikkeiden virallisia tarkastuksia on tehostettava elintarvikeketjun kaikissa vaiheissa.

Asiantuntija-arvioiden mukaan EU:ssa tavattujen elintarvikeväärennösten määrä on ollut jo pitkään huomattavassa kasvussa. Käytännössä lähes kaikkia elintarvikeryhmiä väärennetään. Väärennettyjen elintarvikkeiden maailmanlaajuisesta määrällisestä tai taloudellisesta volyymistä vallitsee hyvin erilaisia arvioita eikä siitä ole saatavilla luotettavaa ja täsmällistä tietoa. Tämän vuoksi alan kokonaisrikoshyödytystä ja -vahingosta ei voida tehdä luotettavia arvioita. Elintarvikeväärennösten määrästä ei ole tilastoja EU:ssa ja Euroopan komissio yksilöi elintarvikeväärennökset uudeksi toimenpidealaksi vasta äskettäin. Markkinoiden koosta myöskään Suomessa ei ole tarkkaa ja luotettavaa tietoa. On todennäköistä, että Suomessakin vain pieni osa elintarvikeväärennösrikollisuudesta tulee viranomaisten tietoon.

Tuoteväärennösongelmaan puuttuminen edellyttäisi, että EU:ssa ja myös Suomessa olisi olemassa täsmällistä ja luotettavaa tietoa ongelman todellisesta laajuudesta ja trendeistä. Immateriaalioikeuksien loukkausten taloudellisista vaikutuksista ei kuitenkaan nykyisellään ole saatavilla riittävästi täsmällistä ja luotettavaa tietoa. EU:n ja edelleen Suomen tulliviranomaisten tilastotiedoista saadaan tietoja tullitoiminnassa havaituista tuoteväärennöstapauksista, mutta esimerkiksi piratismiin tai Internetissä jatkuvasti tapahtuvien suurimittaisten teollis- ja tekijänoikeusloukkausten taloudellisista vaikutuksista ei ole kovin tarkkaa tietoa.

Tekojen luonne

Tuoteväärentäminen on organisoitumista ja monen tekijän yhteistyötä vaativaa rikollisuutta. Tutkimusten mukaan vetovoimaiseksi sen tekevät muun muassa suuret odotettavissa olevat tuotot, mahdollisen kiinnijäämisen seurauksena vähäisiksi koetut rangaistukset, tuotantokapasiteetin ja teknologian kehittyminen, merkkitarvikkeiden kysyntä sekä teollis- ja tekijänoikeusrikosten rangaistavuuden huomattavat erot eri maissa. Väärennettyjen tuotteiden salakuljetus EU:n alueelle vaikuttaa talouteen myös aiheuttamalla suuria tullimaksu- ja verotapioita.

Ylivoimaisesti yleisin EU:ssa tavattujen väärennettyjen tuotteiden alkuperämaa on Kiina, josta tuodaan arviolta yli 70 prosenttia EU-alueella esiintyvistä tuoteväärennöksistä. Viimeisimpien havaintojen mukaan osa tuoteväärennösten tuotannosta on siirretty Kiinasta Afrikaan. Suomen itärajalla Venäjälle menevässä tavaraliikenteessä tehdyt tuoteväärennösten takavarikot osoittavat, että erityisesti Kiinassa valmistetaan tätä nykyä tuoteväärennöksiä käytännössä kaikista kotitalouksissa käytettävistä tunnetuista kulutushyödykkeistä elintarvikkeita ja lääkkeitä myöten. Viranomaisten tietoon on tullut, että Kiinassa yksi ja sama tuotantolaitos saattaa tehdä päivävuoron aikana aitoja tuotteita, mutta iltavuoron alkaessa materiaali vaihdetaan huonompaa ja tehtaassa ryhdytään valmistamaan tuoteväärennöksiä.

Muita usein esiintyviä tuoteväärennösten alkuperä- tai lähtömaita ja -alueita ovat Thaimaa, Hongkong, Turkki, Yhdistyneet Arabiemiraatit, Intia ja Egypti, joista tulee etenkin väärennetyjä ruokatavaroita ja lääkkeitä. Tuoteväärennösten kysynnän kasvu on lisännyt työntekijöitä riistävien ja lapsityövoimaa käyttävien yritysten määrää etenkin Lähi- ja Kaukoidässä.

Tuoteväärennösalalla toimii suuria ja tunnettuja kansainvälisiä rikollisorganisaatioita, jotka monopolisoivat useiden väärennettyjen tuotteiden maailmanlaajuisia markkinoita. Vuoden 2011 lopulla Interpolin ja Europolin yhteisen suuroperaation kohteena oli ruokasalakuljetustoiminta, jonka taustalta paljastui useita järjestäytyneitä rikollisryhmiä. Viikon kestäneen operaation aikana kymmenessä Euroopan maassa takavarikoitiin satoja tonneja väärennetyjä ja heikkotasoisia juoma- ja ruokatarvikkeita, kuten juustoa, oliiviöljyä, samppanjaa, viinejä ja teetä.

Interpolin ja Europolin yhteiset elintarvikkeisiin keskittyvät suuroperaatiot ovat jatkuneet vuodesta 2011 lähtien. EU:n jäsenvaltiot, joukko EU:n ulkopuolisia valtioita sekä useita suuria kansainvälisiä elintarvike- ja juoma-alan yrityksiä on osallistunut näihin operaatioihin. Vuodenvaihteessa 2014–15 toimeenpannun viimeisimmän operaation tuloksena takavarikoitiin peräti 2 500 tonnia väärennetyjä tai laadultaan ala-arvoisia ja laittomia elintarvikkeita, kuten lihaa, kalaa, äyriäisiä, ruokaöljyä, kuivattuja hedelmiä ja marjoja.

Pelkästään kalaa vuodenvaihteen 2014–15 operaatiossa takavarikoitiin 31 tonnia ja erilaisia kemikaaleja 1,6 tonnia. Esimerkiksi Italiassa paljastui kalanjalostamo, joka myi pakastettua kalaa tuoreena. Jalostamossa kalat valeltiin sitruunahapon, fosfaatin ja vetyperoksidin yhdistelmällä, joka saa kalat näyttämään vastapyydetyiltä. Operaation tuloksena Italiasta myös löytyi juustotehdas, jossa mozzarella-tuorejuustoa väärennettiin käyttämällä raaka-aineina vanhentuneita tai väärin säilytettyjä sekalaisia maitotuotteita. Tehtaassa väärennetyä tuorejuustoa tuoreutettiin erilaisilla kemikaaleilla, kuten sitruunahapolla ja natriumhypokloriitilla. Lopuksi väärennetyä mozzarellaa savustettiin polttamalla muun muassa jätteitä. Virosta puolestaan löydettiin 20 tonnin erä kuivattuja aprikooseja, jotka sisälsivät suurimittaisesti säilöntään käytettäviä rikkiyhdisteitä.

Elintarvikeväärennösten tekotapa ja luonne vaihtelevat. Usein tuotteen pakkaus- ja alkuperämerkinnät eivät vastaa todellisuutta, vaan halvempaa tuotetta yritetään myydä kalliimpana kuten esimerkiksi sianlihaa naudanelikana, halvemmän kalalajin myymistä kalliimpana kalana ja ulkomaisten hedelmien ja vihannesten myymistä kotimaisina. Tyypillisesti halvempaa väärennetyä tuotetta yritetään myydä ratsastaen tunnetun tuotemerkin tai alkuperämaan maineella, esimerkiksi hyvämaineisilla italialaisilla elintarviketuotteilla.

Tuotteen ainesosia voidaan korvata halvemmilla tai huonompilaatuisilla vaihtoehdoilla ja tuotetta voidaan laimentaa tai jatkaa vierasaineilla. Moniin tuotteisiin kuten esimerkiksi äyriäispakkauksiin lisätään vettä painon ja edelleen hinnan nostamiseksi. Tuotetta kuvataan luomutuotteeksi tai vapaasti kasvaneeksi, vaikka se ei ole sitä. Tuotteen merkintöjä väären-

netään ja tuotetta markkinoidaan viimeisen käyttöpäivän jälkeen. Tuotetta käsitellään väreillä, lisäaineilla tai makuaineilla tuotteen todellisen luonteen peittämiseksi. Tuotteen tuotantoprosessit eivät vastaa lainsäädännön vaatimuksia: helposti pilaantuvia tuotteita säilytetään liian lämpimässä energiakustannusten säästämiseksi ja mikrobien määrää vähennetään erilaisilla menetelmillä kuten lämpökäsittelyllä, säteilytyksellä ja korkeapainekäsittelyllä. Eläinten terveyttä ja elintarviketurvallisuutta koskevia rajoituksia vältetään väärentämällä todistuksia ja alkuperämerkintöjä. Pahimmillaan vaarallisia jätteitä kuten dioksiinia dumpataan ruoka- ja rehuketjuun, jolloin jätteiden hävittämisestä ei tarvitse maksaa, vaan niistä saa rahaa.

Ravintolisiin ja urheiluvalmisteisiin tiedetään lisätyn kiellettyjä aineita, kuten hormoneita tai lääkeaineita (esimerkiksi Viagran aktiivista ainesosaa sildenafiliä), joita ei ilmoiteta ainesosaluettelossa. Tällaisen väärennustoiminnan tavoitteena on taloudellisen hyödyn saaminen lisäämällä tuotteen lupaamaa vaikutusta laittomin keinoin. Mahdollista on myös käyttää tuotteen markkinoitujen, kalliimpien kasviaineesien sijasta halvempia kasviraaka-aineita tuotteen ainesosina. Tämän jälkeen tuotteeseen voidaan tarvittaessa lisätä pieni määrä vaikuttavaa lääkeainetta, jota ei merkitä pakkaukseen, mutta jolla saadaan aikaan luvattu vaikutus tuotteessa. Tämänkaltaista väärentämistä on hankalaa havaita, sillä usein kasviperäiset ainesosat ovat niin pitkälle prosessoituja, ettei niitä ole enää mahdollista tunnistaa laboratorioissa tehtävin analyysein.

ElintarvikEVäärennosten alkuperämaa riippuu paljolti elintarvikkeen lajista tai laadusta. Kuten vuoden 2013 hevosenlihaskandaali ja hollantilaisen naudanhoidon tapaus osoittivat, voi väärennetty tai heikon jäljitettävyyden omaava liha olla peräisin joko EU:n alueelta tai esimerkiksi Etelä-Amerikasta. Pakattuina myytävien väärennettyjen ruokatarvikkeiden alkuperämaa on usein Kiina, Intia tai muu Kaakkois-Aasian valtio.

Kolmansista maista tuotavien ruokatuotteiden tarkastuksia tullaan tehostamaan ja tuotteiden yhdenmukaisuuteen EU:n elintarvikkeita ja rehuja koskevien vaatimusten kanssa tullaan kiinnittämään entistä enemmän huomiota. Vaikka alkuperämerkintä ei sinänsä ole väline elintarvikEVäärennysten torjumiseksi, alkuperämaan merkitseminen auttaa varmistamaan paremman jäljitettävyyden koko elintarvikkeketjussa, mistä syystä alkuperämerkintävaatimuksia on lisätty ja harkittu lisättäviksi useisiin EU-tason säädöksiin. EU-asetus n:o 1169/2011 elintarviketietojen antamisesta kuluttajille edellyttää huhtikuun alusta 2015 lähtien alkuperämaan tai lähtöpaikan ilmoittamista, jos sen ilmoittamatta jättäminen voisi johtaa kuluttajaa harhaan elintarvikkeen todellisesta alkuperämaasta tai lähtöpaikasta, erityisesti siinä tapauksessa, että elintarvikkeen mukana seuraavista tiedoista tai etiketistä sellaisenaan voisi muuten saada sen käsityksen, että elintarvikkeella on eri alkuperämaa tai lähtöpaikka.

Lailliseen jakelukanavaan pääsee EU:ssa lääkeväärennöksiä vain, jos joku tuotanto- tai jakeluketjun laillisista toimijoista tietoisesti antaa sen tapahtua. Lääkeväärennökset eivät pääse jakeluun jos voimassa olevien säädöksiä ja ohjeita noudatetaan tiukimman tulkinnan mukaisesti. EU:n lääkeväärennösdirektiivillä täydennettiin lääkelainsäädäntöä ja haluttiin palauttaa kansalaisten luottamus laillisiin lääkealan toimijoihin sen jälkeen kun väärennettyjä elintärkeitä lääkkeitä oli päässyt EU:ssa lailliseen jakelukanavaan.

EU:n sisällä yksi vakavin tapaus oli viranomaisten tutkima ”Case Singapore”, jossa 72 000 pakkausta (noin 2 miljoonaa käyttöannosta) väärennettyjä Zyprexa-skitsofrenialääkkeitä, Casodex-syöpälääkkeitä ja Plavix-sydänlääkkeitä pääsi Isossa-Britanniassa lailliseen jakeluketjuun. Tästä määrästä noin 25 000 pakkausta päätyi apteekki- ja potilastalolle saakka. Väärennöksissä oli vaikuttavaa ainetta vain 50-80 %:a ilmoitetusta ja lisäksi ne sisälsivät tuntemattomia epäpuhtauksia.

”Case Singaporen” mahdollisti sinänsä laillinen lääkkeiden rinnakkaiskauppa, jossa yhdessä halvan hintatason Euroopan talousalueen (ETA) maassa hyväksytyjä lääkkeitä saa ostaa ja uudelleen pakata myytäväksi toisessa kalliimman hintatason ETA-maassa. Tekijät olivat brittiläisessä lääketukkukaupassa työskenteleviä työkavereita, jotka eivät käyttäneet laillisia hankintakanavia. Ranskalaisiin pakkauksiin pakatut väärennetyt lääkkeet oli valmistettu Kiinassa ja rahdattu Hongkongin kautta Singaporeen, josta lääkkeet lähetettiin lentorahtina Belgiaan ja lopulta maakuljetuksena brittiläisen lääketukkukaupan varastoon. Täältä lääkkeet myytiin ranskalaisina valmisteina toisille lääketukkukaupoille, pakattiin uudelleen Ison-Britannian markkinoita varten ja myytiin apteekkeihin. Pakkauksissa olleet erätiedot olivat samat, joita lailliset valmistajat olivat käyttäneet. Väärennöksien myymiseksi perustettiin useita peitefirmoja ja väärennettiin hankinta-asiakirjoja peittämään lääkkeiden alkuperä.

Lääkealan tuoteväärennöksien erityispiirteenä on se, että varastettuja – alun perin aitoja - lääkkeitä pyritään saamaan laillisille lääkemarkkinoille väärennetyjen asiakirjojen ja valetukkukauppojen avulla.

Tuoteväärentäjät ovat alkaneet panostaa enemmän väärennosten ulkoasuun ja laatuun, jotta kuluttajien tai tuoteväärennöksiä pysäyttävien tulliviranomaisten olisi mahdollisimman vaikea erottaa aitoa tuotetta ja piraattia toisistaan. Maksimaalisen rikoshyödyn tavoittelemiseksi tuoteväärentäjät pyrkivät valmistamaan mahdollisimman laadukkaan oloisia tuotteita. Tätä nykyä käytäntönä on, että verkkokaupassa monien tuoteväärennosten hinta on enää niukasti alkuperäistä halvempi. Asiakas ei osaa epäillä ostamaansa tuotetta eikä välttämättä tunnista ostamaansa väärennykseksi koskaan. Ostamaansa väärennetyyn tuotteeseen tyytyväinen asiakas voi näin ostaa jatkossakin verkkokaupasta samaa väärennettyä tuotetta.

Laadukkaiden tuoteväärennosten valmistamisessa kolmiulotteisen eli 3D-tulostamisen yleistyminen tulee tuottamaan viranomaisille erittäin hankalasti hallittavissa olevia ongelmia tuoteväärennosten pysäyttämiseksi. On mahdollista, että 3D-tulostamisen yleistyessä ainakin osa tuoteväärennosten valmistaminen siirtyy Kiinasta EU-maihin.

Tullin pysäyttämien tuoteväärennosten määrän merkittävään vähenemiseen on vaikuttanut muun muassa se, että verkkokaupoista ostetut tuoteväärennykset kulkevat aiempaa useammin pienissä pakkauksissa ja erissä. Tuoteväärennöksiä ei tule enää suurina erinä kerrallaan merikonteissa, josta ne jaettaisiin myöhemmin edelleen välitettäväksi. Tätä nykyä tuoteväärennökset kulkevat entistä useammin posti- tai pikälähetyksinä suoraan käyttäjälle. Sama ilmiö on havaittu myös muissa EU-maissa.

Internetin ja verkkokaupan erittäin voimakas kasvu on merkittävästi heikentänyt lainvalvontaviranomaisten tuoteväärennösrikollisuuteen kohdistaman torjunnan vaikuttavuutta. Ennen verkkokaupan yleistymistä viranomaisten oli rikosanalyysin pohjalta helpompaa seurata ja ottaa haltuun suuria lähetyksiä, joiden epäiltiin sisältävän väärennettyä tavaraa. Jo pitkään verkkosivun on voinut rekisteröidä lähes minne tahansa maailmassa. Verkkokaupassa väärennetyjen tavaroiden välittäjät lähettävät tuotteet suoraan asiakkaille ja pääsääntöisesti pienissä yksittäisissä paketeissa postitullin ruuhkauttamiseksi ja tulliviranomaisten työn vaikeuttamiseksi.

Väärennetyjä tuotteita sisältävien postipakettien takavarikot ovat lisääntyneet viime vuosien aikana. Vuonna 2013 EU:n alueella ilmitulleista tuoteväärennöksistä jo noin 70 prosenttia havaittiin posti- ja kuriiriliikenteessä. Postiliikenteen haltuunotoista 19 prosenttia oli lääkkeitä. Etenkin väärennetyjä lääkkeitä ja kehonhoitotuotteita sisältävien pienten postipakettien hyvin suuri määrä heijastaa Internet-kaupan erittäin voimakasta kasvua. Maailman terveysjärjestön WHO:n arvion mukaan noin puolet Internetissä kaupattavista lääkkeistä on väärennetyjä.

Kansainväliseen tapaan myös Suomessa tuoteväärennöksiä on havaittu myytävän erilaisissa halpahalliketjujen verkkokaupoissa ja myymälöissä, jotka ostavat tuotteet joko suoraan tai suomalaisen maahantuojan kautta. Asiantuntijoiden mukaan tuoteväärennöksiä päätyy myyntituotteiksi, koska monissa tapauksissa halpahalliketjujen sisäänostajia ei ole riittävästi koulutettu havaitsemaan tuoteväärennöksiä. Samoin tuoteväärennöksiä kaupataan tyypillisesti vain verkossa toimivissa alle 10 hengen mikroyrityksissä, jotka hankkivat halvalla jälleenmyytävät tuotteet ulkomaisista verkkokaupoista ilman riittävä riskianalyysiä. Tuoteväärennöksiä päätyy markkinoille myös sellaisten suomalaisten maahantuonti harjoittavien pk-yritysten toimesta, jotka tuova maahan tuotteita jälleenmyyjille ilman riskianalyysiä tai suhtautuvat riskianalyysin suorittamiseen ylimalkaisesti.

Suomessa toimii myös kotimaisia yrityksiä, jotka joko tietoisesti kauppaavat tuoteväärennöksiä tai suhtautuvat välinpitämättömästi tuoteväärennöksiin. Tämänkaltaiset toimijat ostavat jälleenmyytävät tuotteet ulkomaisista verkkokaupoista tai edellä mainituilta suomalaisilta maahantuontiyhtiöiltä, jotka tuovat maahan tuotteita ilman minkäänlaista riskianalyysiä.

Yritysten rinnalla myös yksityiset henkilöt tietoisesti kauppaavat tuoteväärennöksiä erilaisilla Internetin huutokauppasivustoilla, ilmoitussivustoilla ja sosiaalisessa mediassa. Suurin osa käy kaupaa pienillä tuotemäärillä, mutta mukana on myös tuhansia tuotteita vuodessa ammattimaisesti myyviä henkilöitä. Tuoteväärennökset tilataan ulkomaisista verkkokaupoista tai välitetään niistä suoraan ostajille.

Tuoteväärennösten vaikutukset yrityksiin

EU:n vuoteen 2020 ulottuva strategia korostaa, että immateriaalioikeuksien suojaaminen on yksi EU:n talouden kulmakivi. Tavoitteena on turvata EU:n kansalaisten terveys ja hyvinvointi ehkäisemällä väärennettyjen ja siksi terveydelle ja turvallisuudelle vaarallisten tuotteiden leviäminen markkinoilla.

Lainsäädännössä immateriaalioikeudet ovat luonteeltaan lähtökohtaisesti yksinoikeuksia eli vain kyseisen oikeuden haltija tai joku muu hänen luvallaan saa käyttää esimerkiksi tiettyä tavaramerkkiä tai patentoitua keksintöä ammattimaisesti hyväkseen. Tämänkaltaiset yksinoikeudet on tarkoitettu kannustimiksi yksilöiden ja yritysten luovalle ja innovatiiviselle toiminnalle, josta koituvat hyödyt tulisivat myös yhteiskunnan osaksi. Muun muassa tavaramerkin avulla tuote myös erottuu markkinoilla olevista vastaavista kilpailevista tuotteista.

Yrityksille aiheutuu merkittäviä taloudellisia menetyksiä tuoteväärennöksistä. Väärennetyt tuotteet vievät laillisilta tuottajilta ja jälleenmyyjiltä osan myynnistä, jolloin tavarantoimittajien, kuljetusliikkeiden ja tuotannon muiden tukipalvelujen tarve vähenee. Väärennökset pienentävät yritysten aitojen tuotteiden markkinoita ja tuloja ja tämän seurauksena Euroopassa menetetään arviolta 100 000 työpaikkaa vuodessa.

Väärennetyt tavarat vahingoittavat yrityksen ja sen aitojen tavaramerkkien mainetta ja alen-tavat niiden arvoa kuluttajien ostopäätöksissä. Kuluttajat voivat luulla kyseisiä tuotteita aikai-sempaa huonompilaatuisiksi tai eivät voi olla varmoja, onko kyseessä aito tavara vai tuoteväärennös.

Tuoteväärennösriskillisyydestä aiheutuu suoria taloudellisia vahinkoja myös yritysten yhteistyökumppaneille, erityisesti markkinointi-, mainosalan ja logistiikka-alan kumppaneille. Tuoteväärentäjät pystyvät suoraan hyödyntämään aidon tuotteen olemassa olevia markkinoita.

Tuoteväärennöstapauksissa uhkana ei ole vain tuotteeseen liittyvien oikeuksien rikkominen, vaan myös kuluttajan terveydelle ja turvallisuudelle aiheutuvat vaarat. Väärennetyistä tuotteista ei ole luotettavaa, tutkittua tietoa, ja siksi esimerkiksi vaate voi syttyä helposti pala-

maan tai aiheuttaa käyttäjälleen vakavia allergisia reaktioita. Edellä mainittujen väärennettyjen kasvinsuojeluaineiden käytöstä aiheutuvat välittömät riskit liittyvät sadon tuhoutumiseen tai väärennetyistä aineista johtuvaan sadon alenemiseen. Väärennettyjen tuholaistorjunta-aineiden jäämiä, epäpuhtauksia ja terveydelle tai ympäristölle vaarallisia ainesosia voi jäädä satoon ja kulkeutua elintarviketeollisuuden tuotantoon tai jäädä maaperään.

Vastaavasti kuin kasvinsuojeluaineita myös biosidivalmisteita² koskee ennakkohyväksymismenettely, joka edellyttää merkittäviä tiedollisia ja taloudellisia resursseja hakijalta, ja on siksi mahdollinen väärennösten kohde. Kosmetiikkasektorilla voi tunnettujen ja kalliiden merkkien väärentäminen ja verkkokauppa olla taloudellisesti houkutteleva rikollisuuden muoto. Kosmetiikkaväärennöksissä terveysriskit voivat olla huomattavia, mikäli tuote sisältää esimerkiksi raskasmetalleja tai herkistäviä aineita.

Väärennetyt lääkkeet voivat olla hengenvaarallisia, sillä ne saattavat sisältää tuoteselosteesta joko täysin poikkeavia aineita tai liian vähän vaikuttavaa ainetta. Esimerkkeinä tästä ovat lintuinfluenssapandemian aikana myynnissä olleet väärennetyt viruslääkkeet, jotka sisälsivät laktoosia ja C-vitamiinia sekä väärennetyt malarianestolääkkeet, joissa vaikuttavaa ainetta oli vähän tai ei lainkaan.

Keväällä 2014 Suomessa tavattiin ensimmäisen kerran lääkeväärennöksiksi luokiteltuja lääkkeitä laillisessa jakelukanavassa. Niiden uskotaan päätyneen Euroopan lääkemarkkinoille Italiassa. Kyseessä oli kaksi sairaaloissa rinta- ja mahasyövän hoitoon käytettävää syöpälääke-erää, joista toinen oli vielä kokonaisuudessaan tukkujakelijan hallussa. Toisesta epäilyksen alaisesta erästä kuusi annospakkausta oli toimitettu sairaalakäyttöön, mutta tässä erässä ei havaittu mitään epäilyttävää. Sen sijaan kokonaisuudessaan tukkujakelijalla olleessa erässä oli kolme pakkausta, jotka sisälsivät liuosta aidon lääkkeen ollessa kuiva-ainetta. Neste sisälsi oikeaa vaikuttavaa ainetta, mutta hyvin pienen määrän aitoon lääkevalmisteeseen verrattuna. Pakkauksissa lääkepullojen sulkimena olevat kumitulpat oli silmin havaittavasti lävistetty. Lääkepullojen sulkimien puhkaiseminen vaarantaa lääkkeen steriiliyden. Myös se, että vaikuttavaa ainetta on liian vähän, tekee väärennetyistä lääkevalmisteista vaarallisen, koska potilas ei saa tarvitsemaansa lääkitystä.

Lääkkeiden rinnalla myös elintarvikkeita väärennetään. Vuoden 2013 alussa Suomen ruoka-kauppa asiakkaineen tuli osalliseksi niin kutsutusta eurooppalaisesta hevosenlihaskandaalista, jossa alun alkaen romanialaisten teurastamojen tuottamaa hevosenlihaa myytiin naudanlihana. Euroopan ruokamarkkinoita ja elintarvikkeita valmistavia yrityksiä vahvasti ravistelleen väärennetyin lihan markkinoille toimittaneiden tahojen osoitettiin oleva vahvasti yhteydessä veroparatiiseihin, monimutkaisiin yritysketjuihin ja jopa kansainväliseen rikolliseen asekauppaan.

Maatalous- ja elintarvikeala on yksi EU:n suurimmista talouden aloista, joka työllistää noin 48 miljoonaa ihmistä ja tuottaa vuosittain 715 miljardia euroa. Yksittäisillä elintarvikeväärennöksillä on kielteisiä vaikutuksia koko maatalous- ja elintarvikealan julkisuuskuvalle. Viimeaikaiset elintarvikeväärennöksistä aiheutuneet skandaalit ovat heikentäneet kuluttajien luottamusta elintarvikeketjuun, mikä on vaikuttanut kielteisesti maatalous- ja elintarvikealaan.

Keinotteluun liittyvät käytännöt heikentävät elintarvikkeiden laatua ja turvallisuutta sekä vaikuttavat kielteisesti elintarvikeketjun toimintaan, maataloushintojen vakauteen kuin myös

² Biosidit ovat kemiallisia aineita, valmisteita tai pieneliöitä, joiden tarkoitus on tuhota, torjua tai tehdä haitattomaksi haitallisia eliöitä, estää niiden vaikutusta tai rajoittaa niiden esiintymistä. Biosideja ovat esimerkiksi ihon ja pintojen desinfiointiaineet, tuholaistorjunta-aineet, teollisuudessa ja teollisuustuotteissa käytettävät säilytys- ja puunsuoja-aineet sekä alusten antifouling-aineet eli niin kutsutut myrkkymaalit.

maatalous- ja elintarvikealan katteisiin koko alalla. Vaikka väärennetyt elintarvikkeet eivät aina olisikaan kuluttajan terveydelle ja turvallisuudelle haitallisia tai vaarallisia, aiheutuu niistä joka tapauksessa haittaa ja taloudellisia menetyksiä yrityksille esimerkiksi tuotteiden laajamittaisten takaisinvetojen muodossa.

Viimeistään vuoden 2013 Euroopan laajuisista elintarvikepetoksista on opittu, että elintarvikehuijauksien ja -petosten valvonta vaatii uudenlaisia, perinteisestä elintarvikevalvonnasta poikkeavia valvontamenetelmiä ja osaamista. Vaikka yleinen tietoisuus elintarvikeketjun rikollisuudesta sekä jäljitettävyyden merkityksestä on selvästi lisääntynyt, viranomaiset eivät välttämättä tunnista valvontatapausten kansainvälisiä ulottuvuuksia riittävän hyvin.

EU:n sisämarkkinoiden luonteen takia elintarvikepetokset ylittävät usein jäsenvaltioiden rajat ja uhkaavat kaikkien unionin kansalaisten terveyttä. Ainesosien ja tuotteiden parempaan jäljitettävyyteen koko elintarvikeketjussa on alettu kiinnittää enemmän huomiota. Elintarvikevalvontaviranomaisten osaamista elintarvikeketjun rikollisuuden ehkäisemisessä ja tunnistamisessa on ryhdytty lisäämään samoin kuin kansallista ja EU-tason yhteistyötä eri hallinnonalojen viranomaisten kuten elintarvikevalvonta-, tulli-, poliisi-, syyttäjä- ja veroviranomaisten kesken.

Elintarvikkeiden maailmanlaajuisessa hankinnassa erilaiset välittäjät ovat yhä keskeisemmässä asemassa ja elintarvikealalla on tapahtunut laajaa toimintojen ulkoistamista. Koska voittomarginaalit ovat potentiaalisesti varsin merkittäviä, kansainvälisellä elintarvikealalla toimii isoja rikollisorganisaatioina pidettäviä ryhmittymiä. Erityisesti lihasektorin petokset näyttävät ammattimaiselta ja ylikansalliselta toiminnalta jo pelkästään niiden vaatiman hyvin rakennetun ja organisoidun logistiikan kuten esimerkiksi katkeamattoman kylmäketjun vuoksi.

Lääkkeiden rinnalla useat väärennetyt sähkö- ja elektroniikkalaitteet ja autojen varaosat ovat aiheuttaneet vakavia vahinkoja ja toimintahäiriöitä käytössä. Esimerkiksi Helsingin tulli löysi alkuvuonna 2013 autojen turvatyynyjen suojakuoria noin 50 000 euron arvosta. Väärennetyt kuoret oli tarkoitettu asennettavaksi lauenneiden turvatyynyjen tilalle. Onnettomuustilanteessa turvatyyny ei olisi lauennut, koska sellaista ei olisi kuoren sisällä ollut. Samoin tullitarkastuksissa on takavarikoitu autojen jarrupaloja, joiden tärkein osa eli kitkapinta oli tehty lehmanlannasta. Viime kädessä tuoteväärennösr rikollisuus johtaa laillisen tuotannon kärsimisiin tappioihin, jotka voivat aiheuttaa irtisanomisia, kehitystoiminnan estymistä ja laillisen tuotannon korvautumista laittomalla.

Tuoteväärennösten tuonti elinkeinotarkoitukseen on laitonta samoin kuin piraattitalenttien tuonti omaan käyttöön. Kuitenkin viranomaisten ja tuoteväärennöksiin erikoistuneiden asianajotoimistojen tietoon tulee jatkuvasti ilmi tapauksia, joissa tilataan järjestelmällisesti tuoteväärennöksiä esimerkiksi Kiinasta, tarkoituksena myydä niitä eteenpäin Internetin verkkosivustoilla.

Kansainvälisesti tarkasteltuna Suomen kotimarkkinoiden rajallisuus ja korruption vähäisyys eivät houkuttele tuoteväärennösten levittäjiä ainakaan laajentamaan toimintaansa Suomessa. Toisaalta aineettomien oikeuksien loukkaamisesta langetettavat vahingonkorvaukset ovat kansainväliseen tasoon ja loukkausten vakavuuteen nähden suhteellisen vähäisiä. Nykykäytännön ja näyttöongelmien johdosta loukkaajan korvattavaksi tulevat korvaukset eivät välttämättä ole samassa mittakaavassa loukkauksesta saavutetun hyödyn kanssa.

Immateriaalirikosten toteuttamiseen tähtäävä laiton liiketoiminta ja talousrikollisuus ovat kuitenkin voimistuvia uhkia, sillä Suomen lähialueilla on erittäin suuria tuoteväärennösten tuotanto- ja markkina-alueita kuten Venäjä, Ukraina ja Valko-Venäjä.

Kiinan voimakkaasti lisääntyvä tuoteväärännösrikollisuus on kasvava uhka myös suomalaisen yritysten laatutuotteille. Erityinen haaste koituu Internetistä, jossa tuoteväärännöksiä suu-
rimittaisesti kaupataan anonyymisti. Suomalaisen yritysten tulisi valvoa nykyistä huomatta-
vasti tarkemmin Internetissä tapahtuvaa verkkokauppaa. Erityisesti Kaukoidässä toimii usei-
ta suuria ja tunnettuja verkkokauppasivustoja, joiden tuotevalikoimista löytyy lähes aina laaja
valikoima suomalaisen yritysten tuotteiden väärännöksiä.

Laadukas teollis- ja tekijänoikeusjärjestelmä edellyttää sekä toimivia oikeussuojamekani-
meja että tehokkaita keinoja oikeuksien valvomiseksi. Suomalaiset yritykset suojaavat melko
hyvin omia keksintöjään patenttijärjestelmän puitteissa ja myös tavaramerkkejä suojataan.
Suomalaisyritykset eivät ole kuitenkaan riittävän valveutuneita muotoilun suojaamisessa.
Suojaamattomista design-tuotteista tehdään nopeasti teollisia plagiaatteja varsinkin Aasias-
sa.

Suurten yritysten riskienhallintatoimet mukaan lukien teollis- ja tekijänoikeuksien suojaami-
nen ja puolustaminen on keskimäärin kehittyneempää kuin pienissä ja keskisuurissa yrityk-
sissä. Tästä syystä erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten tiedonsaantiin riskienhallinnan
kehittämiseksi on syytä panostaa.

Viranomaisten ja yritysten taholta toteutettava teollis- ja tekijänoikeuksien valvonta on vält-
tämätöntä, koska tietyt sääntelemättömässä ympäristössä valmistettavat väärännökset (ku-
ten elintarvikkeet, lääkkeet, kosmeettiset valmisteet ja lelut) voivat aiheuttaa vakavan uhan
tuotteita käyttävien terveydelle ja turvallisuudelle. Myös kauppakumppanien kanssa tehtä-
vällä yhteistyöllä voidaan merkittäväällä tavalla estää teollis- ja tekijänoikeuksia loukkaavien
tuotteiden vientiä EU:hun ja edelleen Suomeen.

Tuotteiden valmistajien kanssa tehtävä yhteistyö on myös erittäin tärkeää, jotta voidaan
varmistaa, että teollis- ja tekijänoikeuksia loukkaavat tuotteet voidaan tunnistaa kunnolla.
Yritykset voivat pyytää Tullia toteuttamaan toimia, jos ne epäilevät, että niiden teollis- ja teki-
jänoikeuksia loukataan. Lisäksi Tulli voi tehdä tarkastukset kohdennetummin tuotannonalalta
saamiensa tietojen ansiosta. EU-tasolla kannustetaan jäsenvaltioita lisäksi luomaan edelly-
tykset sille, että ilmiantajat voivat ilmoittaa esimerkiksi maatalous- ja elintarvikealan vilpillis-
tä käytännöistä turvallisesti ja nimettömästi viranomaisille.

Usein pelkästään edullisen hinnan johdosta monet kuluttajat tietoisesti ostavat Internetin
verkkokaupoista ja ulkomaanmatkojen yhteydessä tuoteväärännöksiä ja piraattituotteita.
Näiden ostotilanteiden vähentämiseksi nykyistä tehokkaampi kuluttajavalistus voisi merkittä-
väällä tavalla vähentää väärännösten houkuttelevuutta. Kuluttajia olisi valistettava ymmärtä-
mään, että tuoteväärännösrikollisuus on kiinteä osa kansainvälistä vakavaa, ammattimaista
ja järjestäytyntä rikollisuutta. Kuluttajan vastuuta korostavassa tiedottamisessa olisi paino-
tettava, että jo pienistäkin rahavirroista kertyy tuoteväärännöksiä ja piraattituotteiden taus-
talla vaikuttaville rikollisorganisaatioille suuria laittomia voittoja, joilla rahoitetaan muuta rikol-
lista toimintaa.